

15. Шугай М. А. Психологічний аналіз розвитку національної рефлексії в процесі навчальної діяльності молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 19.00.07 / Шугай Марія Анатоліївна. – Рівне, 2002. – 243 с.

16. Hall E. T. Hidden Differences : Studies in International Communication / E. T. Hall, M. R. Hall. – Yall. Tokyo : Bungei Shunju, 1987. – 302 p.

17. Oberg K. Culture shock / K. Oberg // Paper presented to the Women's Club of Rio de Janeiro. – Brazil, 1954. – August 3.

18. Stephan W. G. Intergroup relations / W. G. Stephan, C. W. Stephan. – Madison, 1996. – 56 p.

Дата надходження до редакції: 17.11.2015 р.

УДК 377.013.42(043.5)

Анастасія ТУРГЕНЄВА,
старший викладач кафедри соціальної педагогіки
Бердянського державного педагогічного університету

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО АКТИВНОЇ ПОЗИЦІЇ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті обґрунтовано важливість розгляду виховання як процесу формування умов для прояву активності студентів, що відображається в цілеспрямованій діяльності, котра дозволяє розвивати і коригувати суб'єктивні якості особистості. Проаналізовано складові виховної роботи та виокремлено особистісні багатокomпонентні аспекти (мотиваційний, регулятивний, когнітивний, творчий), що є детермінантами професійно-особистісного розвитку та відповідають умовам і специфіці педагогічної діяльності в процесі формування соціально активної позиції учнів професійно-технічних навчальних закладів. Підкреслено, що пріоритетом в організації умов навчального процесу, спрямованого на забезпечення становлення та розвитку соціально активної позиції учня професійно-технічного навчального закладу, повинно бути формування в нього певних якостей, за якими слід оцінювати як потенціал соціально активної позиції учня, так і якість роботи педагогів у цьому напрямку.

Ключові слова: учень, молодь, соціально-педагогічні умови, професійно-технічні навчальні заклади, соціально активна позиція, соціальна група, навчальна група, взаємовідносини, взаємодія.

В статті обоснована важність розгляду виховання як процесу формування умов для проявлення активності студентів, котра отримується в цілеспрямованій діяльності і дозволяє розвивати і коректувати суб'єктивні якості особистості. Проаналізовані складові виховної роботи та виокремлено особистісні багатокomпонентні аспекти (мотиваційний, регулятивний, когнітивний, творчий), котрі є детермінантами професійно-особистісного розвитку і відповідають умовам і специфіці педагогічної діяльності в процесі формування соціально активної позиції учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Подчеркнуто, что приоритетом в организации условий учебного процесса, направленного на обеспечение становления и развития социально активной позиции ученика профессионально-технического учебного заведения, должно быть формирование у него качеств, по которым следует оценивать как потенциал социально активной позиции ученика, так и качество работы педагогов в этом направлении.

Ключевые слова: ученик, молодежь, социально-педагогические условия, профессионально-технические учебные заведения, социально активная позиция, социальная группа, учебная группа, взаимоотношения, взаимодействие.

In the article the importance of considering education as a process of creating the conditions for the activity of students, expressed in purposeful activity that allows you to create, develop and adjust the subjective qualities of the person. Showing components of educational work. On this basis, multi-marked personality aspects that meet the conditions and specifics of pedagogical activities in the process of socio-active attitude of the students in vocational schools, yavlyayutschiesya determinants of professional and personal development: motivational, regulatory, cognitive, creative. Priority in terms of the organization of educational process aimed at ensuring the establishment and development of socially active position student vocational educational institution, must be the formation of the students certain qualities (listed in the article), according to which should be evaluated as a potential formation of socially-active stance student and (in the first place - on the dynamics of expression of these qualities in students) the quality of teachers in this direction.

Key words: pupil, youth, social and pedagogical conditions, vocational education, social and active position, social group, study group, relationships, interaction.

Постановка проблеми. Студентство сучасних професійно-технічних навчальних закладів загалом демонструє або принаймні повинно демонструвати (це є одним із завдань педагогічного процесу в професійно-технічних закладах освіти) широту своїх поглядів і переконань, уміння адаптуватися до обставин сучасного життя, які постійно змінюються. Саме у студентському середовищі традиційно формуються нові соціокультурні типи молодих людей, здатні брати активну участь у сучасних процесах. На сучасному етапі розвитку громадянського суспільства в Україні реформуються нові демократичні інститути, створюється оновлена система цінностей, що інтегрує традиційні орієнтації вітчизняної та європейської культури, ідеали соціальної справедливості, права і свободи особистості.

Усе це потребує відповідних соціально-педагогічних умов формування соціально активної позиції учнів професійно-технічних навчальних закладів, тобто, з методологічної точки зору, нового прочитання і засвоєння потенціалу соціальної педагогіки (філософського, психолого-педагогічного, соціального). Вищезначені аспекти, а також необхідність обґрунтування важливості формування нових підходів до освітньої системи і виховання студентської молоді в професійно-технічних закладах освіти обумовили актуальність представленої наукової статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нові соціальні проблеми, що вимагають відповідного інноваційного підходу, змінили розуміння, вимоги і змістову складову соціально-педагогічної роботи. Аналіз досліджень сучасних науковців (Т. Алексеєнко, А. Безпалько, В. Гурова, А. Капська та ін.) дозволяє визначити соціально-педагогічну роботу в професійно-технічному навчальному закладі як вид професійної діяльності, що забезпечує формування соціально активної та самодостатньої особистості в межах організаційних груп закладу за допомогою відповідних заходів навчання, профілактики, соціалізації, соціальної допомоги і підтримки.

Розробкою теоретичних аспектів проблеми соціального виховання молоді, вивченням соці-

альних чинників формування поведінки молодшої людини у соціумі займалися Д. Байша, І. Бех, І. Зверєва, Т. Іщенко, І. Кон, А. Лактіонова, А. Мудрик, В. Оржеховський, Ж. Петрович, І. Рогальська та інші науковці. Ряд досліджень вітчизняних учених (С. Артемов, Е. Ковальчук, А. Кондратюк, Л. Ларіонова, Н. Ничкало, В. Синявський, Н. Тульнов, Л. Шпак, Ю. Янченко) присвячені різноманітним аспектам виховання, адаптації, профілактики девіантної поведінки серед молоді професійно-технічних навчальних закладів.

У більшості наукових праць підкреслюється, що успішність формування груп та соціальна поведінка молодих людей у групі і поза нею залежать від змісту педагогічних заходів та соціальної взаємодії з викладачами, які здатні ефективно вирішувати проблему адаптації учнів до навчання, здійснювати між ними ефективну взаємодію, формулювати спільні та індивідуальні цілі розвитку групи [2; 3; 10].

Зважаючи на думки відомих учених, автором запропоноване дослідження соціально-педагогічних умов формування соціально активної позиції учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Метою статті є обґрунтування важливості та ключових позицій соціально-педагогічних умов формування соціально активної позиції учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Для сучасної вітчизняної освіти характерними є щонайменше два варіанти інтерпретації терміна «виховання»:

- 1) виховання як дія на суб'єкт навчально-виховного процесу з метою досягнення цілей освіти;
- 2) виховання як забезпечення умов для прояву активності студентів, що відображається в цілеспрямованій діяльності та дозволяє формувати, розвивати і коригувати суб'єктні якості особистості.

У представленій статті поняття «виховання» пропонується використовувати передусім у другій із наведених інтерпретацій. Виховна робота при цьому може розглядатися в комплексі своїх складових (див. рис. 1).

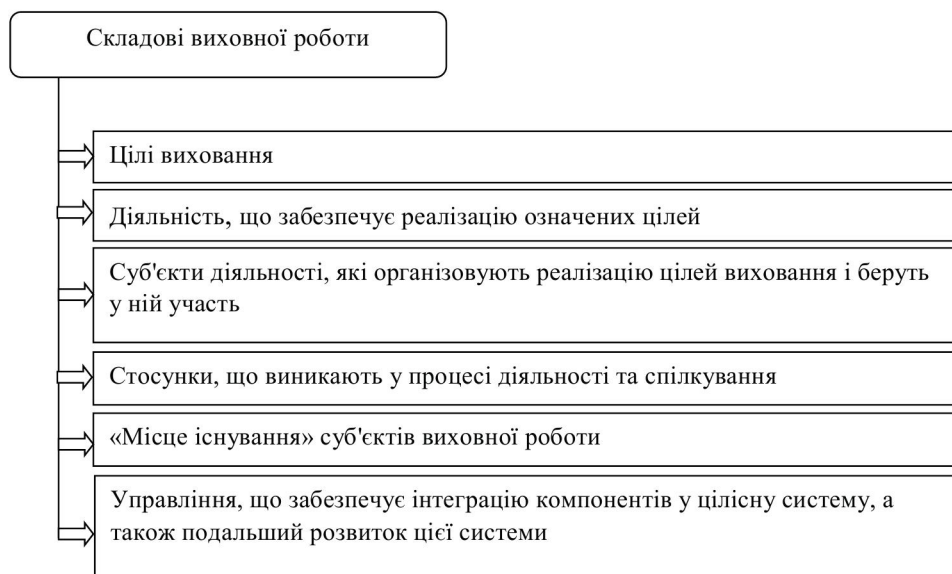

Рис. 1. Складові виховної роботи (складено автором за [6; 10])

Соціальна педагогіка розглядає соціальне мікросередовище як найважливіший чинник, що прискорює або стримує процес самореалізації особистості – необхідну умову успішного розвитку цього процесу [3].

При використанні системного підходу відбувається інтеграція зусиль суб'єктів виховної діяльності, міцніє взаємозв'язок між компонентами педагогічного процесу (цільовим, змістовим, організаційним, оціночно-результативним). Організована таким чином виховна робота розгортається в певному просторі, обсяг якого, залежно від конкретних завдань, може як звужуватися, так і розширюватися. Саме у такому просторі здійснюється самореалізація особистостей студента і педагога, створюються умови для їх творчого самовираження, гуманізації ділових і міжособистісних стосунків у колективі, формування соціально активної позиції.

Сучасній молоді притаманне критичне осмислення існуючих концепцій, самостійність суджень, уміння досить швидко орієнтуватися у світі, який постійно змінюється. Виховання молодого покоління передбачає створення певної системи, яка повинна базуватися на двох рівнях [1]:

- стратегічному (фундаментальному), завдяки якому формуються якісні характеристики особистості студента;

- використання різноманітних засобів виховання, вирішення конкретних практичних завдань відповідно до вимог багатьох аспектів і сторін соціально-професійної діяльності фахівця, його соціальної орієнтації.

Зважаючи на досвід підготовки фахівців у системі професійно-технічної освіти, нами виокремлено особистісні багатокомпонентні аспекти (мотиваційний, регулятивний, когнітивний, творчий), що є детермінантами професійно-особистісного розвитку та відповідають умовам і специфіці педагогічної діяльності в процесі формування соціально активної позиції учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Розглянемо представлені аспекти детальніше.

Мотиваційний аспект характеристики умов педагогічної діяльності орієнтований на розвиток гуманістичної спрямованості особистості, що сприяє не лише розвитку адекватного самосприйняття молодій людині, а й її впевненості в об'єктивній позитивності гуманістичних цінностей та спільних цілей навчального закладу, учнів і батьків. Між спрямованістю особистості та її мотиваційною структурою, ціннісними орієнтирами і структурними компонентами мотиваційної структури особистості наявні тісні взаємозв'язки, зокрема: професійна спрямованість учня забезпечує постійну орієнтацію, яка відповідає домінуючим мотивам, створюючи єдність і стійкість особистості. Мотиваційний аспект, у свою чергу, забезпечує усвідомлене засвоєння і сприйняття учнями професійно-технічних навчальних закладів моральних цінностей і норм поведінки, осмислення значущості етики професійної діяльності та розвиток на її основі мотивів, норм, дій і правил поведінки, творчого характеру праці, соціально активної позиції особистості як суб'єкта діяльності [8, с. 302-304].

Регулятивний аспект характеристики умов педагогічної діяльності представлений комплексом особистісних характеристик або інтеграційних про-

фесійно важливих якостей учня, які сприяють розвитку його індивідуальності, особистісного потенціалу і професійної самореалізації, формуванню таких професійно важливих для роботи якостей, як моральні, емоційно-вольові та професійно-ділові.

Когнітивний аспект характеристики умов педагогічної діяльності включає знання учнем професійно-технічного навчального закладу власних можливостей, засобів і способів особистісної та професійної самореалізації; володіння навичками самопізнання, самоаналізу, прогнозування, проектування, систематизації, прийняття рішень у кризових ситуаціях. Даний аспект передбачає створення педагогічних умов для пізнання і розуміння механізмів формування етичних настанов, уміння молодій людині організувати власну діяльність і діяльність інших людей, спрямовану на мотивування й активізацію не лише власного потенціалу, а й потенціалу інших людей.

Творчий аспект характеристики умов педагогічної діяльності передбачає володіння творчими прийомами виконання соціально значущої діяльності. При цьому надзвичайно важливим є виховання в ході комунікативної поведінки навичок конструктивності й міжособистісних стосунків, ефективної поведінки і взаємодії в складних життєвих ситуаціях, а також суб'єкт-суб'єктної взаємодії з іншими людьми, зокрема розвиток здатності до рефлексій, створення умов для аналізу та усвідомлення причин перебування в складній життєвій ситуації з подальшим мотивуванням створення активної позиції учня професійно-технічного навчального закладу для її вирішення. Реалізація означеного аспекту передбачає відхід від стереотипів у діяльності та постійне оволодіння новими способами професійно-особистісного розвитку, що потребує соціально активної позиції, а як наслідок – суттєво впливає на її становлення та розвиток.

Успішно реалізувати когнітивний і творчий аспекти дає змогу інноваційна освіта, яка не лише забезпечує трансформацію теоретичних знань у практичні навички шляхом активізації рефлексії, а й актуалізує процеси самопізнання, самоаналізу, самокорекції молоді людиною набутих нею знань, що сприяє власній самореалізації [4].

Варто зазначити, що структурні аспекти характеристики умов педагогічної діяльності, які мають на меті формування в учнів професійно-технічних навчальних закладів соціально активної позиції, їх професійно-особистісний розвиток, взаємозв'язані між собою. Так, мотиви та цінності як цілісне утворення в структурі особистості сприяють розвитку професійно важливих якостей (регулятивний аспект). Ці якості стимулюють пізнавальну і творчу активність особистості в навчальній та позанавчальній діяльності (когнітивний і творчий аспекти), яка, у свою чергу, запускає механізми розвитку саморегуляції та самоактуалізації молодій людині (детермінантів професійно-особистісного розвитку), а також є стимулом для формування її соціально активної позиції.

Пріоритетом в організації умов навчального процесу, спрямованого на забезпечення становлення та розвитку соціально активної позиції в учня професійно-технічного навчального закладу, має бути формування в нього певних якостей, які представлені нами в таблиці.

**Пріоритетні особистісні та професійні якості,
необхідні для становлення та розвитку в учнів
професійно-технічного навчального закладу соціально активної позиції**

Аспект, що характеризує умови педагогічної роботи	Особистісні та професійні якості учня, на формування яких слід орієнтуватися
Мотиваційний	готовність і здатність молодшої людини до розвитку власного потенціалу; усвідомлення мотивів власної діяльності та поведінки; розуміння і прийняття цінностей професії; потреба у професійно-особистісному вдосконаленні
Регулятивний	прагнення до розвитку власних моральних якостей і здібностей; здійснення саморегуляції, самоконтролю, самокорекції з метою профілактики особистісно-професійних проблем
Когнітивний	готовність до самопізнання, саморозвитку, самовиховання; усвідомлення професійних цінностей роботи; розуміння особистісних і психологічних особливостей людей з урахуванням їх соціального розвитку
Творчий	конструктивність міжособистісних стосунків, комунікативної поведінки; здатність включатися у взаємодію з іншими людьми, сприяючи, таким чином, їх особистісному розвитку; гнучкість у спілкуванні; творча активність; креативні здібності; навички працювати в команді, здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію

Завдяки вищезначеним якостям слід оцінювати не лише потенціал соціально активної позиції учня, а й якість роботи педагогів у цьому напрямі. Зважаючи на це, професійно-особистісний розвиток учнів професійно-технічного навчального закладу вимагає дотримання таких соціально-педагогічних умов:

- забезпечення єдності теоретичної підготовки і практичної діяльності майбутніх фахівців, що реалізується через інтеграцію різних видів освітньої діяльності (навчальної, дослідницької, соціально-виховної);
- організація виробничої практики студентів із метою вирішення завдань професійно-особистісного розвитку;
- взаємодія кураторів академічних груп та представників соціально-психологічної служби з метою сприяння успішній адаптації студентів до процесу навчання, а також залучення їх до соціально активної особистісно значущої діяльності;
- активна участь студентів у позааудиторній соціально-виховній діяльності (волонтерській роботі, соціальних проектах), що сприяє їх особистісній та творчій самореалізації [5; 7; 9].

Вирішення вищезазначених умов є важливим завданням навчання в професійно-технічному навчальному закладі. При цьому мета освіти передбачає такі заходи:

- акцент на стандарти, правила та процедури як підґрунтя для встановлення соціального порядку;
- формування почуття довіри в суспільних і міжособистісних відносинах, заснованих на повазі до різних точок зору, свободі слова, співробітництві та альтруїзмі;
- можливість впливу на хід подій на основі добре спланованої діяльності, яка дає змогу отримати відчутні результати;
- прищеплення поваги як основи для успішних взаємовідносин завдяки толерантності, відкритості до різних культур і світоглядів;

- орієнтація на майбутнє, планування життєвих планів, прагнення до кар'єрного зростання;
- прагматизм у відносинах і поведінці, співвідношення між витратами і можливими результатами певних дій;
- урахування емоційної складової (визначення місця і ролі емоцій у реалізації певної мети);
- оцінювання не лише власної діяльності, а й діяльності соціальної групи;
- подолання можливих конфліктів, модернізація відносини, формування більш прагматичних стосунків.

Висновки. Таким чином, процес формування в учнів професійно-технічних навчальних закладів соціально активної позиції вимагає забезпечення з боку навчального закладу певних соціально-педагогічних умов, урахування яких дозволить здійснювати у навчальному закладі ефективну підготовку конкурентоспроможних на ринку праці та соціально адаптованих фахівців, здатних не лише вільно і креативно мислити, а й критично оцінювати реальність.

Представлені нами особистісні багатокомпонентні аспекти (мотиваційний, регулятивний, когнітивний, творчий), які відповідають умовам і специфіці педагогічної діяльності в процесі формування соціально активної позиції в учнів професійно-технічних навчальних закладів, є детермінантами професійно-особистісного розвитку.

Пріоритетом в організації умов навчального процесу, спрямованого на забезпечення становлення та розвитку соціально активної позиції в учня професійно-технічного навчального закладу, повинне бути формування в нього моральних, емоційно-вольових та професійно-ділових якостей, завдяки яким слід оцінювати як потенціал соціально активної позиції учня, так і якість роботи педагогів у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беляева А. П. Концептуальные основы развития начального профессионального образования / А. П. Беляева. – СПб., 1995. – 64 с.
2. Віщукаєва К. М. Підготовка майбутнього соціального педагога як суб'єкта професійної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / К. М. Віщукаєва ; Донбас. держ. пед. ун-т. – Слов'янськ, 2012. – 20 с.
3. Гордеева К. С. Професійна підготовка соціальних педагогів у сучасній соціально-педагогічній парадигмі / К. С. Гордеева // Соціально педагогіка: теорія та практика. – 2013. – № 3. – С. 57–62.
4. Красовская Н. Н. Формирование познавательной активности студентов в условиях инновационного обучения в системе университетского образования (на примере специальности «Социальная работа») / Н. Н. Красовская, Т. В. Тратинко // Современные проблемы развития человеческого общества : материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. (Одесса = Лондон, 21–28 июля 2011 г.). – Одесса, 2011. – С. 24–26.
5. Лаврентьев Г. В. Технология учебного проектирования в процессе развития творческих умений студентов : монография / Г. В. Лаврентьев, Н. Б. Лаврентьева, Т. С. Федорова. – Барнаул : Алт. ун-т, 2006. – 157 с.
6. Семушина Л. Г. Исследования проблемы личностно-ориентированного обучения в условиях средних специальных учебных заведений / Л. Г. Семушина, Н. Н. Болдырева // Специалист. – 2004. – № 4. – С. 22–26.
7. Соціально педагогіка / О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко, О. М. Денисюк ; М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; за ред. О. В. Безпалько. – К. : Академвидав, 2013. – 310 с.
8. Тратинко Т. В. Гуманистическая направленность личности как системообразующий компонент профессиональной программы специалиста социальной работы / Т. В. Тратинко // Психолого-социальная работа в современном обществе: проблемы и решения : сб. ст. Междунар. науч.-практ. конф. – СПб., 2012. – С. 302–305.
9. Харченко С. Я. Соціально педагогічні технології : навч. метод. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко. – Луганськ : Альма матер, 2005. – 552 с.
10. Шевців З. М. Сутність соціально-педагогічної діяльності // Основи соціально-педагогічної діяльності : навч. посіб. для студ. ВНЗ / З. М. Шевців ; МОН України. – К., 2012. – С. 20–38.

Дата надходження до редакції: 17.12.2015 р.

УДК 373+001.895+37.091.2

Вікторія ЯГОДНІКОВА,
кандидат педагогічних наук,
доцент, професор кафедри психології
та загальнонаукових дисциплін
Одеського інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті на основі аналізу принципів сучасного виховання виокремлено та охарактеризовано такі принципи формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи, як національна спрямованість, культуровідповідність, гуманізація і демократизація, цілісність, технологізація, науковість, варіативність, гнучкість та доцільність використання інновацій у виховному процесі. Визначено напрями їх реалізації.

Ключові слова: принципи, виховний процес, інноваційна спрямованість.

В статье на основе анализа принципов современного воспитания определены и охарактеризованы такие принципы формирования инновационной направленности воспитательного процесса обще-

образовательной школы, как национальная направленность, культуросоответствие, гуманизация и демократизация, целостность, технологизация, научность, вариативность, гибкость и целесообразность использования инноваций в воспитательном процессе. Представлены направления их реализации.

Ключевые слова: принципы, воспитательный процесс, инновационная направленность.

The article is based on an analysis of the principles of modern education characterized by separation and principles of formation of an innovative orientation of the educational process of a comprehensive school: national orientation, according to the culture, humanization and democratization, integrity, technologization, scientific, variety, flexibility and